

WIZYTACJA KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO W KOSOWIE Z 1844 ROKU

Kosów, historycznie Kosów Poleski, miasto na polskich Kresach Wschodnich, włości na Polesiu w dawnym województwie nowogródzkim. Pierwsze wzmianki o Kosowie pochodzą z końca XV wieku. Właścicielami dóbr kosowskich były najbogatsze i najświetniejsze rody Rzeczypospolitej. Od III rozbioru Polski miasto weszło do cesarstwa rosyjskiego. W II Rzeczypospolitej Kosów był siedzibą starostwa powiatowego i powiatu kosowskiego w województwie poleskim¹.

Pierwszą świątynię katolicką ufundował w Kosowie w 1626 roku wojewoda trocki Jerzy Chreptowicz. Kolejny drewniany kościół sto lat później wystawił wojewoda wileński Lew Sapieha. Po jego pożarze w 1872 roku, sześć lat później murowaną świątynię parafialną pw. Trójcy Świętej ufundował Wandalin Pusłowski. Wybudowana w stylu neoromańskim, jednonawowa na planie prostokąta. W kościele tym znajduje się otoczona kultem kopia obrazu Matki Bożej Łaskawej z połowy XVII wieku. Parafialny kościół kosowski był nieprzerwanie czynny po 1945 roku. Parafia należała do diecezji wileńskiej, w dekanacie Różana (1772)².

W drewnianym kościółku stojącym na miejscu kościoła Przenajświętszej Trójcy, zbudowanego w 1878 roku, w 1746 roku został ochrzczony Tadeusz Kościuszko, urodzony w sąsiedniej Mereczowszczyźnie, miejscu po dawnym folwarku, który należał do dóbr kosowskich³. Od 1945 roku Kosów pozostawał w granicach Białoruskiej

¹ *Encyklopedia Kresów*, red. M. Karolczuk-Kędzierska, Wydawnictwo Kluszczyński Kraków 2004, s. 206-207.

² S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1996, s. 325.

³ Drewniany dwór (z pocz. XVII wieku), w którym urodził się Tadeusz Kościuszko, który z matką Teklą z Ratomskich przeniósł się do rodzowego majątku Kościuszków-

SRR. Od 1991 roku miejscowość należy do niepodległej Białorusi (błr. Косава) w obwodzie brzeskim, w rejonie iwacewickim.

***

Opis fizyczny dokumentu: *Inwentarz kościoła par. w Kossowie – 1844* pochodzący z Archiwum Diecezjalnego w Drohiczynie (Zespół: Archiwum Parafialne w Kosowie, sygn. III/I/7) jest opisem stanu kościoła parafialnego sporządzonym przez księdza Józefa Zalewskiego w związku z wizytą generalną w roku 1844.

Rękopis o wymiarach: 360 mm x 218 mm złożony jest z czterech pojedynczych składek zszytych lnianymi nićmi na trzech konopnych związkach. Składa się z ośmiu foliowanych kart, oprawionych w tekturowe okładki i tzw. półskórek (skórzany grzbiet i rogi, okładki obciążnięte papierem marmurkowym w kolorach brązowym, żółtym i różowym). Do wewnętrznych krawędzi zostały przyklejone bawełniane troczki w celu wiązania dokumentu.

W centralnej części okładki została naklejona finezyjnie wycięta naklejka tytułowa z nazwą: *Wizyta Kossowieckiego Rzymsko-Katolickiego Parafialnego Kościoła za 1844 rok*; dodatkowo umieszczono dwie naklejki sygnaturowe Archiwum Parafii Kossów (jedna grzbietowa u góry, druga równoległe do tytułu).

Rękopis w języku polskim zapisany został czarnym atramentem na papierze żeberkowym. Tekst na każdej karcie jest okolony ramką, zawiera wykazy oraz podziały tematyczne wyróżnione podkreślonymi nagłówkami. Na odwrocie karty ósmej w prawym dolnym rogu znajduje się pieczęć lakowa, odcisnięta na bawełnianym sznurku przewleczonym przez wszystkie karty dokumentu.

Stan zachowania dokumentu jest dosyć dobry. Wewnętrzne karty są stosunkowo czyste i nieuszkodzone, pierwsza składka jest lekko poluzowana. Na okładce papier obłóczkowy jest miejscowo przetarty i nad-

---

Sichnowicz, a w którym w okresie międzywojnia mieściło się muzeum, został w 1942 roku spalony przez partyzantów radzieckich, a otaczające dwór drzewa zostały wycięte. Obecnie w miejscu dworu znajduje się łąka, na której w 1987 roku ustawiono tablicę w języku rosyjskim upamiętniającą miejsce urodzenia „wybitnego działacza politycznego Polski”. Planowana jest rekonstrukcja dworu Kościuszków z przeznaczeniem na muzeum. G. R a k o w s k i, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*, Warszawa 1997, s. 106-107.

darty, dają się zauważyć otwory po owadach. W tylnej okładce dwa troczki zostały urwane.

Dokument jest zabezpieczony tekturową teczką opatrzoną naklejkami sygnaturowymi.

[k. 1, r] *Wizyta Kościoła Rzymsko-Katolickiego Parafialnego Kosowskiego wskutek ukazania Rzymsko-Katolickiego Duchownego Wileńskiego Konsystorza po ukazie kolegiatnym pod datą 15 dnia września terażniejszego roku № 10,432 nastalego, sporządzona podług instrukcji przy tymże ukazie w druku przysłanej № 10,439.*

Kościół parafialny kosowski, klasy N⁴

A) Kościół parafialny kosowski w guberni grodzieńskiej, powiecie i dekanacie słonimskim, w dobrach dziedzicznych obywatela Wandalina Pusłowskiego⁵, w miasteczku Kosowie, przy końcu ulicy wiodącej na trakt do Pińska położony, z drzewa sosnowego, brusowego, ciosowego, przez Lwa Sapiehę⁶ Kanclerza W[ielkiego] Ks[ięstwa]

⁴ W ustawodawstwie kościelnym patronat stanowił prawa nadawane przez Kościół na rzecz beneficjum i kościoła. Należało do nich głównie prawo prezentowania biskupowi kandydata do objęcia beneficjum kościelnego, czyli udzielanie kandydatowi prezenty na beneficjum. Patronem mogła być osoba duchowna, świecka, a nawet osoba innego, niekatolickiego wyznania. Były także patronaty mieszane: duchowny – świecki lub osoby niekatolickiego wyznania. Występowały patronaty personalne, przynależne danej osobie lub realne, przypisane do posiadanego majątku nieruchomego. Kościoły w Rzeczypospolitej posiadały patronaty: szlachecki – szlachty i magnatów, duchowny – należący do osób i instytucji kościelnych, królewski, książęcy, mieszczkański, Uniwersytetu Jagiellońskiego i cesarski (na Śląsku). Zob. L. Królik, *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983, s. 287.

⁵ Pusłowski Wandalin herbu Szeliga (1814-1884) – polski hrabia, pan „na Koszowie”. Był synem Wojciecha i Józefy z Druckich-Lubeckich, młodszym bratem Franciszka Ksawerego (1806-1874). Z zamiłowania kolekcjoner sztuki i numizmatyk, interesował się architekturą i archeologią. Zbudował fabrykę sukna w Chomsku. Po 1838 roku wybudował w Kosowie Poleskim, będącym centralnym ośrodkiem dóbr pusłowskich na Litwie, pałac w stylu angielskiego neogotyku, w pobliżu mocno zniszczonego dworu, na folwarku Mereczowszczyzna, który w 1942 roku spalili Rosjanie. W 1874 roku odziedziczył po starszym bracie pałac Królikarnia w Warszawie. Ożenił się z Jadwigą Jezierską. Z tego małżeństwa miał córkę Martę z Pusłowskich Krasieńską (1859-1943), która zmarła na emigracji w Nicei. Z. K o z ł o w s k a, S. K u b i c k i, *Marta z Pusłowskich Krasieńska*, [w:] PSB, t. XV s. 159.

⁶ Sapieha Lew herbu Lis (1557-1633) – hetman wielki litewski od 1625 roku, kanclerz wielki litewski w latach 1589-1623, marszałek sejmu w Warszawie w 1582 roku, pod-

L[itewskiego] w figurze⁷ podłużnej, z wieżą jedną i przedsionkiem, w r. 1626 na podmurowaniu kamiennem fundowany – długi arszyn[ów] 22, szeroki arszyn[ów]⁸ 14½ – wewnątrz wysoki ar[szynów] 12¼. Wysokość zaś wieży od fundamentu do kopułki z dzwonkiem, zwanym sygnaturką, nad nią będącej, arszyn[ów] 32½ mieć może. Pokryty gontami dach w niektórych miejscach przecieka, potrzebuje rychłej reperacyi.

Kościół cały jest obity tarcicami niegdyś czerwono malowanemi. Wieża z przedsionkiem, czyli babińcem⁹, także oszalowana. Kopułka wieży blachą obita. Wejść do kościoła jest trzy – dwoje z dwóch stron babińca, a trzecie z cmentarza przez zakrystią. Przy wejściu do tej zakrystyi jest ganek o 4 gradusach¹⁰ z daszkiem – przy tamtych wejściach także są ganki, jeden o 3 gradusach, drugi o 2 gradusach.

Wszedłszy do przedsionka, są schody wiodące na chór, drewniane, z drzwiczkami okutymi, na którym jest organ o 10 głosach, chociaż po pożarze w r. 1824 zdarzonym przez terazniejszego plebana był wielkim kosztem na nowo przerobiony, jednakże teraz nowej i także znacznej reperacyi potrzebuje. Drzwi do babińca wiodących po obu stronach po-

---

kanclerzy litewski do 1589 roku, wojewoda wileński od 1621 roku, sekretarz królewski, pisarz wielki litewski od 1581 roku, starosta słonimski, brzeski i mohylewski. W latach 1570-1573 studiował w Lipsku, gdzie uległ wpływowi protestantyzmu, odszedł od prawosławia, zostając kalwinistą. W 1579 roku dostał się na dwór Stefana Batorego. Brał udział w kampanii połockiej, podczas której otrzymał tytuł dworzana królewskiego i został mianowany sekretarzem królewskim. W 1580 roku brał udział w wyprawach na Wielkie Łuki i Psków. W 1584 roku został wysłany z poselstwem do Moskwy, gdzie u nowo obranego cara Fiodora (od 1584 roku) uzyskał 10-miesięczny rozejm. W dużej mierze wpływał na politykę wschodnią Rzeczypospolitej. W 1586 roku przeszedł ostatecznie na katolicyzm. Pozostawał na dworze królewskim, umacniając swoją pozycję. Po sejmie z 1592 roku król powierzył mu funkcję deputata do rewizji skarbu litewskiego. Na wiosnę 1593 roku pełnił obowiązki marszałka Trybunału Litewskiego. W 1595 roku prowadził kampanię przeciwko powierzaniu urzędów litewskich osobom pochodzącym z Korony. W tym samym roku brał udział w rozmowach prawosławnych hierarchów Hipacego Pocieja i Cyryla Terleckiego w Krakowie na temat unii prawosławia z Rzymem na terenie Rzeczypospolitej, które to rozmowy znalazły finał w postaci unii brzeskiej w 1596 roku, za co otrzymał otrzymanie imienne podziękowanie od papieża Klemensa VIII. Z dwóch zawartych małżeństw, poza dziećmi zmarłymi w niemowlęctwie, miał czworo potomków: Jana Stanisława, Annę, Krzysztofa Mikołaja i Kazimierza Leona. Zmarł w Wilnie. H. L u l e w i c z, *Sapieha Lew*, [w:] PSB, t. XXXV, s. 84-104.

⁷ W figurze – w kształcie.

⁸ Arszyn – dawna rosyjska miara długości wahająca się w granicach 71,11-81,50 cm.

⁹ Babiniec – przedsionek kościoła, kruchta.

¹⁰ Gradus – stopień.

dwójnych, wewnątrz z drągami do zasuwania na krukach¹¹ i zawiasach żelaznych dwoje, w babińcu jest wielki kamień wydrążony na wodę święconą – i stoją dwie żalobne chorągwie służące do pogrzebów, z przysionka drzwi do kościoła wiodące, także podwójne, fuchowane¹², goździami żelaznymi nabijane na zawiasach i krukach żelaznych, z zasuwkami żelaznymi. Pod drzwiami tuż po obu stronach drzwi, w rogach kościoła stoją dwa konfesjonały stolarskiej dawnej roboty. Idąc dalej w kościół, są po obu stronach kościoła ławki o 10^{ci} przedziałach, umieszczone przy sześciu filarach drewnianych podpierających sufit. Idąc dalej kościołem po lewej stronie w załamaniu ściany, jest ołtarz, w nim obraz Ś^{ci} Anny na płótnie malowany w ramach białych pod polor¹³ malowanych z dwoma kolumnami, nad tym ołtarzem w górze jest wyłaczane w promieniach imię Maryja.

Po prawej stronie jest także ołtarz w załamaniu, a w nim obraz Ś^o Jana Chrzciciela, na płótnie malowany, w ramach pod polor malowanych, częściowo wyłaczanych, a w górze w promieniach imię Jezus jest wyrobione. Za tym obrazem, w potrzebie podnoszącym się, jest szafa zawierająca figurę P[ana] Jezusa Nazareńskiego, także mający dwie kolumny. Wprost przeszedłszy cały kościół, w końcu kościoła od ściany oddzielony jest wielki ołtarz pod tytułem N. M. Panny Łaskawej. Ma dwie kondygnacje snycerskiej¹⁴ roboty, białe [k. 1, v] pod polor malowany, częścią pozłacany, w pierwszej kondygnacji jest obraz N. M. Panny Łaskawej przez Leona Sapiehę kościołowi oddany, a temu zaś panu około roku 1640 od nuncjusza papieskiego [Kosma] de Torres na zaszczyt i opiekę domowi Sapiehów ofiarowany, na sznurach podnoszący się, w ramach złożonych snycerskiej roboty, za którym jest szafa czerwono malowana, mająca figurę P[ana] Jezusa ukrzyżowanego, w drugiej kondygnacji obraz N.N. [=Najświętszej] Trójcy w takichże ramach. Ołtarz teraz ma cztery kolumny błękitno marmurowo w żyłki złote malowane, między którymi są statui drewniane białe malowane ŚŚ^{ci} Apostołów Piotra

¹¹ Kruk (z ros. крюк) – gruby metalowy pręt z zagiętą końcówką, hak.

¹² Fuchowane – potocznie: złe, niedbałe wykonanie czegoś, coś wykonanie złe, niedbale; fuszerka.

¹³ Polor – tu: połysk.

¹⁴ Snycerstwo – artystyczne rzemiosło, sztuka rzeźbiona w drewnie, dawniej także w kamieniu.

i Pawła, ŚŚ^{ch} Jana Chrzciciela i Jana Nepomucena. Cymborium¹⁵ snycerskiej roboty, pod polor biało malowane i częściami wyzłacane, na zawiaskach żelaznych z zameczkiem wewnętrznym. Tuż po obu stronach wielkiego ołtarza są boczne drugie ołtarze – po prawej stronie jest obraz Ś^o Antoniego – po lewej stronie Ś^o Tadeusza. U wszystkich ołtarzów oprócz wielkiego, gdzie jest mensa murowana, inne są drewniane. Antepedia¹⁶ snycerskiej roboty. Wszystkie ołtarze są snycerskiej roboty, mają krucyfiksy, dostateczną ilość lichtarzy, mianowicie na wielkim ołtarzu jest ich 12. Mają te ołtarze dostateczne nakrycia i portatyle¹⁷ nienaruszone, także wszystkie ołtarze mają tablice, czyli kanony, w ramach, z tych za szkłem jedno przy wielkim ołtarzu, drugie przy ołtarzu Ś^{ei} Anny. Gradusy przed wielkim ołtarzem drewniane, potrójne, przed innymi podwójne stolarskiej roboty. Przed wielkim ołtarzem są balaski¹⁸ oddzielające prezbiterium od nawy kościoła, na których jest zawieszona płótno używane przy przyjmowaniu Komunii Świętej. Idąc od ołtarza wielkiego po prawej stronie, bliżej ołtarza Ś^{ei} Anny jest chrzcielnica snycerskiej roboty, biała pod polor malowana z wyzłacaniem na postumencie postawiona, z okrągłym wierzchem odmykającym się na zawiasach z zaszczepką i dwoma probojami, ustawiona pod baldachimem także snycerskiego dłuta, a na wierzchu tego baldachimu znajduje się siedzący Jan Chrzciciel trzymający baranka i krzyż. Po lewej stronie blisko samego ołtarza Ś^o Jana mieści się ambona snycerskiej roboty, miejscami złocona, z ozdobą 4th ewangelistów siedzących na gzymsie. Nad amboną jest baldachim, podobnie roboty co i pierwszy, pod nią jest ławeczka do kł-

¹⁵ Cyborium – naczynie służące do przechowywania lub przenoszenia Najświętszego Sakramentu. W cyborium umieszczonym w tabernakulum przechowuje się komuni-kanty przeznaczone do rozdzielania wiernym, głównie chorym.

¹⁶ Antepedium (również antependium) – bogato zdobione zakrycie lub zasłona mensy ołtarza. Może być wykonana ze złota, srebra, haftowanych tkanin, drewna lub wytłaczanej skóry.

¹⁷ Portatyl – ołtarzyk tablicowy, małe przenośne ołtarzyki, głównie metalowe lub z kości słoniowej, używane w razie podróży, także na wojnie i na polowaniach, często wraz z kaplicami przenośnymi.

¹⁸ Balaski – w sztuce kościelnej to balustrada oddzielająca prezbiterium od nawy kościoła. Przy balaskach nakrytych białym obrusem wierni przyjmowali Komunię św. Obecnie przepisy liturgiczne nie wspominają wprost o balaskach. F. Mąk i n i a, *Balustrada*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 1290-1291.

czenia, oraz stół tybelem¹⁹ pąsowym powleczony, używający się do chrztu, a nadto jest ołtarzyk processjonalny, i ma z jednej strony obraz ŚŚ Trójcy, z drugiej Ś^{ej} Anny. Po prawej stronie także, idąc od ołtarza, drzwi prowadzą do zakrystyi tak zwanej zimowej podwójne, na pół szklanne, z zamkiem wewnętrznym, w tej zakrystyi jest piec kaflany zielony, naprzeciw drzwi stoi mensa, a na niej szafka na kielich pokostem pociągnięta, przybrana jest też mensa do odprawowania Mszy Ś^{ei} w czasach zimowych, nad nią wisi duży obraz, wyobrażający Wieczerzę Pańską, po obu stronach tego obrazu 14 obrazków jest za szkło w ramy oprawnych, przedstawiających Mękę Pańską. Przy niej jest komoda o 4^{ch} szufladach i wewnątrz szufladkach, do składania aparatów²⁰ i bielizny kościelnej, na niej stoi szafeczka z podwójnymi drzwiczkami, na tej zaś szafie umieszczona jest figura anioła na biało malowana. Przy drzwiach jest szafa do ściany przytwierdzona z podwójnymi drzwiami, z zamkiem wewnętrznym na zawiasach, służy ona na skład mszałów i innych rzeczy drobnych kościelnych, bliżej pieca jest lawaterz²¹ cynowy z nakrywką [k. 2, r] i miednicą mosiężną. Podłoga w niej ceglana, sufit z tarcic, zakrystia ta pobielona, od lewej strony ołtarza wielkiego jest druga zakrystia, do niej z kościoła drzwi pojedyncze, z niej na cmentarz także drzwi pojedyncze, lecz z zamkiem wewnętrznym i drugim wiszącym. W tej zakrystyi jest komoda o trzech szufladach, na skład aparatów kościelnych, konfesonął do spowiadania, skrzyneczka na skład lamp. Drugie biuro z szufladami na świce. Krzyż processjonalny drewniany z figurą P[ana] Jezusa ukrzyżowanego roboty snycerskiej i obrazki 4^{ch} ewangelistów w promieniach drewnianych z rękojeściami drewnianymi do noszenia na processyi oraz sześć latarni także na rękojeściach drewnianych, równie do processyi używających się. Przy ołtarzu Ś^o Antoniego jest ławka pięknej stolarskiej roboty przez dziedzica dóbr kosowskich sporządzona z materacami materia nawlekanymi, w tej ostatniej zakrystyi podłoga ceglana, sufit z tarcic, w kościele zaś jak sufit, tak i podłoga z tarcic. Z zakrystyi teje są schody prowadzące na ambonę z drzwiczkami. W całym kościele jest okien 9. Ściany i sufit kościoła różnemi kolorami są pomalowane. Nad wielkim ołtarzem na suficie jest wyrażenie Przemienienia Pańskiego, w górze nad

¹⁹ Tybel – kołek drewniany używany do łączenia części w wyrobach drewnianych, czop, klin.

²⁰ Aparatów – sprzętów.

²¹ Lawatarzyk – właśc. lawaterzyk, małe *lavaterium* (*lavabo*), miseczka do obmycia rąk podczas Mszy św.

tym ołtarzem już pod sufit jest grupa aniołów w promieniach poślaczanych. Przy drzwiach do babińca z kościoła wiodących są dwa portrety plebanów byłych ks. ks. Kaweckiego²² i Rumszewicza²³, na środku zaś kościoła Leona Sapięhi, żony jego Elżbiety i Piotra Sapięhi na płótnie malowane, nędznej roboty. nb. obrazków 14 Męki Pańskiej w ramach za szkłem należą do w. ks. Narbutta²⁴ – w zakrystyi zimowej.

Dzwonnica za obrębem kościoła tuż od bramy kościelnej po lewej ręce na cmentarzu o jednej kondygnacyi w słupach drewnianych, na podmurowaniu, gontami od dołu do wierzchu obita i pokryta, na wierzchu krzyż żelazny z wietrznikiem. Dzwonów w niej dwa, jeden większy ważyący f[untów] 1015, drugi mniejszy ważyący funtów 315.

Od ulicy brama z facjatą okazałą o 4th słupach stolarskiej roboty z wrotami podwójnymi, goździami żelaznymi nabijanymi i z dwoma furtkami, na nowo w r. 1844 kosztem miejscowego plebana ks. [Stanisława] Narbutta wyerygowana i pokostem na czerwono pomalowana na krukach i zawiasach żelaznych, z zasuwkami.

Cmentarz naokoło kościoła obwiedziony sztaketami, przeszłego lata przez plebana dobrze poprawiony. Cmentarz drugi blisko wiorsty od kościoła przy drodze do Pińska na grzebanie umarłych w r. 1805 Junii 4 fundowany, drewnianym parkanem na nowo lat temu kilka przez terazniejszego plebana dylami nowemi opasany. Przy wnijsciu na nie jest brama podwójna na biegunach, a nad bramą trupia głowa blaszana pokostowana, a nad nią krzyż żelazny.

Fundusz – Fundując ten kościół Leon Sapięha w r. 1626 czerwca 22 dnia nadał wieczyście temu kościołowi dwie wsi, Storożowszczyzna i Chodorki zwane, tegoż roku 1626 września 3 dnia, nadał jurydykę w miasteczku Kosowie chat 18 z ich ogrodami i placami, w wioskach zaś tych dwóch chat ciągłych 38. Ludności przy tym funduszowym majątku podług ostatniej rewizyi było dusz męskich 263, trzy karczmy, młynek. Cały ten fundusz przy zajęciu na skarb, wynosił rocznego dochodu 900 r[ubli] sr[ebrych]. Dopiero zaś kiedy ten cały fundusz skarb zajął, przy tym kościele nie zostawiono [k. 2, v] żadnego innego funduszu, bo kommissja przyjemna zostawiła tylko..., czyli użytecznej i nieużytecznej

---

²² Kaweckie, proboszcz w Kosowie.

²³ Rumszewicz, proboszcz w Kosowie.

²⁴ Ks. Stanisław Narbutt, proboszcz w Kosowie od 1803 roku, kanonik smoleński (†1858).

ziemi w ogóle wszystkiego dziesięcin $7\frac{1}{3}$, któremu to kościołowi podług prawa ilość ziemi 33 dziesięcin powinna była być daną. Takowe porczywdzenie i taka niesprawiedliwość z niewyrozumiałości czynownika w ... dokonana została, z jakowej przyczyny deputat duchowny assistujący tej kommissyi przyjemnej, poczynił rozpisy; jeden egzemplarz takowego rozpisu posłał do cywilnego grodzieńskiego gubernatora, drugi do dzieła umieścił, a trzeci egzemplarz rozpisu z poszczególnieniem wszystkiego do Wileńskiego Konsystorza, lecz i dotąd ani nagrody pieniężnej za niedodaną ilość ziemi i łąk plebanowi nie zrobiono, lecz też i ziemi 26 dziesięcin niedostającej podług prawa nie wydzielono – więc kościół, jak widzieć można z tego, żadnego funduszu nie ma.

Lp.	Srebro kościelne	Sztuki
1.	Monstrancja srebrna, suto całkowicie wyzlaczana 1, a druga stara metalowa	2
2.	Wotów srebrnych różnej wielkości i różnego kształtu, w wielkim ołtarzu około figury ukrzyżowanego P[ana] Jezusa, z których najwięcej próby piątej	32
3.	Lampa srebrna przed wielkim ołtarzem wisząca	1
4.	Puszka miedziana z nakrywką wewnątrz i zewnątrz wyzlaczana w cyborium dla chowania Najświętszego Sakramentu	1
5.	Tablica z wyobrazeniem dziecięcia na ołtarzu Ś ^{ci} Anny wisząca	1
6.	Kielichów srebrnych wewnątrz wyzlaczanych	3
7.	Kielich mosiężny pozlaczany	1
8.	Paten srebrnych pozlaczanych	3
9.	Patena mosiężna pozlaczana	1
10.	Korona srebrna pozlaczana w wielkim ołtarzu nad głową N. M. Panny Łaskawej	1
11.	Gwiazdeczek srebrnych około głowy tego obrazu	12
12.	Strzałek połamanych w ręku	5
13.	Szata miedziana na obrazie N. M. Panny Łaskawej posrebrzana	1
14.	Pasek na teźże figurze srebrny pozlaczany	1

15.	Na figurze drewnianej P[ana] Jezusa Nazareńskiego w pobocznym ołtarzu korona cierniowa srebrna	1
16.	Na szyi teże figury szpinka z kamyków białych czeskich w srebro oprawna	1
17.	Na koronie cierniowej teże figury medalik z obrazkiem srebrny	1
18.	Nad głową Ś ^o Tadeusza promienie srebrne	1
19.	U nóg Ś ^o Antoniego serduszko srebrne pozłacane, maleńkie	1

Lp.	Apparaty kościelne, najwięcej przybyłe i przerobione od r. 1802 za plebaństwa ks. Stanisława Narbutta	Sztuki
1.	Ornat solenny biały, lamowy ²⁵ , srebrny, w duże kwiaty z galonami ²⁶ srebrnymi z welum i paskami z stułą i manipularzem, ks. Stanisław Narbutt aplikował	1
2.	Ornat solenny morowy w kwiaty srebrne z kolumną siarczystą morową, w kwiaty [k. 3, r] srebrne, galonami złotymi oszyty – podszewka żółta kitajkowa ²⁷ z rekwizytami	1
3.	Ornat karmazynowy aksamitny, kampankami ²⁸ oszyty, podszewka czerwona z rekwizytami	1
4.	Ornat niebieski adamaszkowy, z białą adamaszkową kolumną, kampanką żółtą uszyty, podszewka błękitna, z rekwizytami	1
5.	Ornat biały sztofowy ²⁹ , w kwiaty srebrne przetykane, kolumna morowa światło czerwoniawa – galonem żółtym oszyty, podszewka różowa z rekwizytami	1

²⁵ Lama – gładka, rzadziej wzorzysta tkanina jedwabna z dodatkowym wątkiem kryjącym z wąskich pasków złotej lub srebrnej folii. Używana była przeważnie na kosztowne ubiory i szaty liturgiczne.

²⁶ Galon, galonek – wyrób pasamoniczy w formie gładko lub wzorzyście tkanej, rzadziej plecionej taśmy wykonanej z nitek jedwabnych, bawełnianych i metalowych.

²⁷ Kitajka – cienka, dość gęsta tkanina jedwabna o splecie płóciennym. Najprostsza i najpospolitsza z tkanin jedwabnych, cieńsza i zwykle gorsza gatunkowo od tawy.

²⁸ Kampanka, kampana, kompana – wąska koronka klockowa, wyrabiana w oparciu o najłatwiejsze przeploty koronkowe.

²⁹ Sztof – tkanina jedwabna, bławat.

6.	Ornat żółty adamaszkowy, kolumna sztofowa biała w kwiaty galonem białym oszyty, podszywka różowo-biała z rekwizytami	1
7.	Ornat karmazynowy adamaszkowy, kampankami żółtymi oszyty, podszywka kitajkowa czerwona z rekwizytami	1
8.	Ornat czerwony drojetowy z kolumną czerwoną manszestrową ³⁰ galonem żółtym oszyty, podszywka błękitnej astrachani z rekwizytami	1
9.	Ornat czerwony atlasowy z kolumną żółtą atlasową, tasiemką jedwabną żółtą oszyty z rekwizytami, podszywka błękitnej astrachani – wszystkie te ornaty wyżej opisane ofiarowane są od ks. Stanisława Narbutta	1
10.	Ornat fioletowy aksamitny, galonem żółtym oszyty, podszywka z astrachani czerwonej, ze wszystkimi rekwizytami	1
11.	Ornat fioletowy aksamitny z kolumną zieloną w kwiaty aksamitne, szychową ³¹ żółtą kampanką oszyty, podszywka z astrachani błękitnej, z rekwizytami	1
12.	Ornat powszedni fioletowy manszestrowy, z rekwizytami	1
13.	Ornat adamaszkowy szafirowy stary, z rekwizytami	1
14.	Ornat drojetowy kawowy w kwiaty, duże złotem przetykane, kampanką żółtą szychową oszyty, z rekwizytami	1
15.	Ornat zielony drojetowy z rekwizytami	1
16.	Ornatów żałobnych manszestrowych, kampankami białymi oszyty, z rekwizytami dwa	2
17.	Ornat żałobny morowy w paski czarne i niebieskie, kampanką białą szychową oszyty, z rekwizytami	1
18.	Ornatów powszednich żałobnych – kamlotowy 1, dymowy drugi z rekwizytami	2
19.	Ornatów starych do użycia niezdatnych różnego koloru	4
20.	Ornat biały, kolumny niebieskie adamaszkowe, z rekwizytami	1
21.	Ornat biały atlasowy w paski, z kolumną białą	1
22.	Ornat bladezielony w białe paski	1

³⁰ Manszester – runowa tkanina bawełniana jednobarwna o podłużnych, bardzo szerokich prążkach z okrywy włókiennej, tkana splotem okrywowym wątkowym.

³¹ Szych – przędza lniana lub bawełniana okręcona spiralnie paseczkiem miedzianym posrebrzanym lub pozłacanym.

23.	Ornat nowy adamaszkowy żółty, z kolumną białą adamaszkową, kampankami oszyty, z rekwizytami, 1842 r. sporządził ks. pleban [Stanisław] Narbutt	1
24.	Ornat orzechowy w kwiaty kampankami białymi oszyty	1
25.	Kappa biała adamaszkowa z sztofowym kołnierzem w kwiaty czerwone, kampanką szychową żółtą oszyta, z frenzlą koło kołnierza takąż	1
26.	Kappa niebieska atlasowa w paski srebrne z kołnierzem sztofowym szafirowym, kampanką białą szychową oszyta	1
27.	Kappa fioletowa z materyi półjedwabnej tureckiej w drobne żółte kwiatki, z kołnierzem [k. 3, v] zielonym z takiejże materyi, kampanką żółtą oszyta, podszewka z astrachani	1
28.	Kappa solenna czerwona adamaszkowa, kampanką żółtą szychową oszyta, podszewka kitajkowa czerwona z fręzlą koło kołnierza złotą	1
29.	Kappa lamowa czerwona bardzo stara – też sama niżej pod №33 zapisana	1
30.	Kappa biała atlasowa, w paski żółte z kołnierzem żółtym adamaszkowym, galonem szychowym białym oszyta	1
31.	Kappa manszestrowa czarna, galonem szychowym białym oszyta, podszewka z astrachani czerwonej	1
32.	Kappa czerwona materiałna z kołnierzem i przodem zielonym i stułą takiejże zielonej materii	1
33.	Kappa lamowa czerwona powszednia przerobiona z dawniejszej takiej niezdatnej z dodaniem materyi czerwonej wziętej ze starych dwóch ornatów	1

Lp.	Bielizna kościelna	Sztuki
1.	Alba z płótna batystowego z szerokimi siatkami, przez J.W. marszałkową Narbuttową wyhaftowana, na alapinie żółtym naszytymi	1
2.	Alba muślinowa złotem haftowana z kampankami żółtymi, solenna	1
3.	Alb świątecznych z siatkami nicianymi na różowym kitaju	2
4.	Alb powszednich szwabskich i tkackich	4
5.	Alba żałobna szwabska	1

6.	Alba z płótna holenderskiego z siatką szeroką u dołu	1
7.	Alba perkalowa z szerokimi koronami, mianowicie u dołu na kitaju czerwonym	1
8.	Alb perkalowych z siatkami na mamisie czerwonym	2
9.	Tuwalni ³² muślinowych, włóczką haftowanych w kwiaty, z fręzlą włóczkową	3
10.	Tuwalni holenderskich świątecznych	4
11.	<u>Tuwalni</u> powszednich muślinowych i szwabskich – wszystkie ofiarowała J.W. z Ejsymontów Narbutowa marszałkowa	8
12.	Tuwalnia holenderska włóczkami szyta od J.W. Narbuttovej marsz[alkowej]	1
13.	Tuwalnia do wielkiego ołtarza z koronką białą na różowym kitaju	1
14.	Tuwalnia holenderska, z szlakami, taśmą i fręzlą czerwoną kammerową	1
15.	Tuwalniów szwabskich do ołtarzów Ś ^o Tadeusza i Antoniego	2
16.	Tuwalnia powszednia holenderska na w. ołtarz z fręzelką jedwabną żółta	1
17.	Tuwalnia rąbkowa stara	1
18.	Tuwalnia perkalowa włóczkami haftowana z fręzlą włóczkową na ołtarz samy	1
19.	Tuwalnia szwabska z siatką białą do ołtarza P[ana] Jezusa	1
20.	Tuwalnia szwabska na ołtarz do zakrystii	1
21.	Tuwalnie dwie na ołtarz wielki i dwie na poboczne ołtarze uszyła J.W. Narbuttowa	4
22.	Tuwalni płóciennych na ołtarze poboczne	2
23.	Tuwalni perkalowych do ołtarzów Ś ^o Antoniego i Tadeusza	2
24.	Tuwalnia włóczkami szyta ofiarowana przez J.W. Narbuttową marszałkową	1
25.	Tuwalnia powszednia na wielki ołtarz świeżo ofiarowała Siczlucka?	1

³² Tuwalnia (wł. *tovaglia* obrus) – chusta, obrus używany do nakrywania ołtarza.

26.	Komż rąbkowych 3, płóciennych dla chłopców 3	6
[k. 4, r] 27.	Komż szwabskich solennych z siatkami dla chłopców	7
28.	Komż nowych płóciennych dla chłopców	6
29.	Komż muślinowych dla księży	2
30.	Komż rąbkowych	3
31.	Komżę muślinową, nową, z siatką, [h]aftowaną ofiarowała p. Narbuttowa marsz[alkowa]	1
32.	Rańtuchów rozmaitych	5
33.	Humerałów płóciennych i muślinowych	9
34.	Korporałów szwabskich	18
35.	Puryfikaterzy	24
36.	Obrusów, czyli pokryć na ołtarze	15
37.	Ręczniczków do ołtarzów	10
38.	Firank do w[ielkiego] ołtarza 1, 2 ^{ga} do Pana Jezusa Nazareńskiego, 3 do S[więtej] Anny	3

Lp.	Rozmaite sprzęty	Sztuki
1.	Burs dla noszenia N[ajświętszego] Sakramentu do chorych	2
2.	Stuł rozmaitych do kazań używanych	13
3.	Kapek do nakrywania ołtarzów 2 materialnych i 2 mamisowych	4
4.	Pasków kolorowych	5
5.	Umbrakulów ³³ dla zastawiania N[ajświętszego] Sakramentu	2

³³ Umbraculum (łac. zacinienie, osłona) – parawanik zasłaniający monstrancję z Najświętszym Sakramentem, wystawianą podczas uroczystych obrzędów, np. Mszy św. Wykonany z białego jedwabiu, czasem w formie małej chorągiewki, której drzewce opiera się na podstawie. Ozdobiony symbolami Eucharystii lub postaciami aniołów i zakończony frędzlami.

6.	Baldachim okrągły karmazynowy adamaszkowy z frędzlą i galonami złotymi szychowemi	1
7.	Processjonalnych chorągwi	6
8.	Całunów sukiennych – czarny 1, niebieski 1	2
9.	Dywan nowy duży do zaświecania gradusów przy wielkim ołtarzu, ofiarował roku 1842 W. Pusłowski	1
10.	Sukno czerwone stare na też gradusy 1 i mniejsze 1	2
11.	Antypedium szychowej lamy i z damisu czerwonego	1
12.	Biretów starych	2
13.	Dwa konfessjonaliki dla kapłanów do mówienia pacierzy	2
14.	Zydel i stół drewniane prostej roboty	2
15.	Krzesełko dla celebriansa, do siedzenia w czasie kazań i nauk	1
16.	Skabellum	1
17.	Poduszek pod mszalnych	6
18.	Grób do przybrania na Wielki Piątek, stolarskiej roboty pod pokost malowany	1
19.	Katafalk pogrzebowy stolarskiej roboty, i lichtarzów drewnianych, z trumną drewnianą, wszystko na czarno pomalowane, w ogóle sztuk	8

Lp.	Naczynia cynowe, mosiężne i żelazne	Sztuki
1.	Lichtarzów cynowych na wielkim ołtarzu	12
2.	Lichtarzów cynowych na ołtarzu P[ana] Jezusa	2
3.	Lichtarzów cynowych na ołtarzu Ś ^{ci} Anny	4
4.	Lichtarzyków mosiężnych w zakrystyi na mensie	4
[k. 4, v] 5.	Lichtarzyków gałęzistych mosiężnych posrebrzanych przy cyborium	4
6.	Szczypce żelazne	1
7.	Waskulów cynowych na Oleje Ś ^ś e potrójne 1, podwójne 1 i pojedyncze 1	3
8.	Lawatarzyk cynowy na ołtarzu przy cyborium	1
9.	Konewka cynowa do chrzczenia	1

10.	Waza cynowa z wierzchem na wodę do chrztu	1
11.	Kropideł na <i>asperges</i>	2
12.	Żelazo do pieczenia opłatek na hostie	1
13.	Puszek blaszanych z nakrywkami do składania hostiów	2
14.	Dzwonków małych przy ołtarzach używanych do mszy Ści	4
15.	Dzwonków przy zakrystiach utwierdzonych	2
16.	Turybularzów mosiężnych 2 i trzeci duży przez ks. [Stanisława] Narbutta, proboszcza ofiarowany	3
17.	Kociołek mosiężny do wody święconej na <i>asperges</i>	1

Lp.	Księgi Kościelne	Sztuki
1.	Mszałów rzymskich w skórę oprawnych in folio	2
2.	Mszałów rzymskich w skórę oprawnych in 4 ^{to}	3
3.	Mszałów żałobnych rzymskich	2
4.	Brewiarz rzymski	1
5.	Diurnalik w skórę oprawny	1
6.	Agendek in 8 ^o	2

Kościół Parafialny Kosowski graniczy od północy z parafią dziewiątkowicką odległe o mil 3, od wschodu z parafią łapiszyńską o mil 10, od południa z parafią olszewską odległe mil 5, od zachodu z parafią rożańską o mil 3.

Odległy zaś od miasta guberskiego Grodna mil 18, od miasta powiatowego Słonima mil 6, o milę od kościoła parafialnego, około dworu Białego, a bliżej jeszcze za wsią Zapolem robi się droga szosa, idąca z Brzyścia Litewskiego do Bobrujska.

Proboszczem tutejszego kosowskiego kościoła jest w. j. ks. Stanisław Narbutt kanonik brzeski od roku 1803. Podproboszczem zaś przy tym kościele jest j. ks. Adam syn Antoniego Dmochowski³⁴ od 1841

³⁴ Dmochowski Adam ks. (†1855).

roku, czerwca 24 dnia, który odbył nauki w seminariach w Wilnie najprzód diecezjalnem, a potem kończył w Akademii R[zymsko] K[atolickiej] Duchownej wileńskiej od połowy drugiej 1834 do końca 1836 roku.

Śludzy Kościelni – Organistą jest Stanisław syn Jana Kipraniewicz w skazie 1834 roku zapisany. Zakrystianem Jan syn Gabriela Kazuszczyk w teźże skazie. Do deptania miechów przy organie Mateusz Kazuszczyk, w teźże skazie. Innych sług kościelnych najetych nie ma, w potrzebie usługują dziady i baby szpitalne utrzymujące się z jałmużny.

[k. 5, r]

B) Przy tym kościele ludności parafialnej, w ogóle wynosi obojej płci dusz 986. Spis tej ludności szczegółowy sporządzony przy aktach kościelnych na miejscu, na początku tego 1844 r. na nowo spisany i powtórnie przez prawosławnych parochów, mających swoje parafie w obrębie parafii kosowskiej poświadczony, i dzieło o przeszłych b[yłych] unitach jest skończone.

W parafii kosowskiej żadnego filialnego kościoła i żadnej kaplicy nie ma. Altary także przy samym kościele nie ma, ale o dwie mile od kościoła parafialnego we dworze Iwacewiczach odległym altaria i ksiądz altarysta znajdują się. O takowej altary jako oddzielnej od kościoła, oddzielna też wiadomość przy końcu tej wizyty położy się.

Akta metryczne przy tym kościele kiedy początkowo zgromadzone, nie ma pewności, najstarsze zaś jakie znajdują się zaczynają się: chrzestne od roku 1719 dnia 30 sierpnia, szlubne od r. 1719 dnia 19 listopada, pogrzebowe od r. 1752 dnia 8 marca, Księga egzaminów przedślubnych od r. 1827 dnia 1° lipca, Status animarum od r. 1864. Przypuścić wszakże można, że dawność przeszło od 2th wieków, krajowe rewolucje, kłęski powietrza, częste pożary stały się przyczyną zniszczenia dawnych nieznajdujących się ksiąg. Księgi te metryczne w ręku plebana w należyтым porządku, w miejscu bezpiecznym i w dobrym bycie znajdują się i pod zamknięciem są złożone.

Także Księga zwana processowa, do której wpisują się wszelkie rozporządzenia zwierzchności diecezjalnej i rządowe. Oraz w osobnej księdze są oprawione wszelkie pisma przysyłane z Rządu Diecezjalnego w drukowanych egzemplarzach.

C) Dom mieszkalny plebana, o kilkadziesiąt kroków z tyłu kościoła położony, z drzewa brusowego, na podmurowaniu, gontami na nowo roku 1830 pokryty, z trzema kominami na dach wyprowadzonymi, staraniem terażniejszego plebana w r. 1806 pobudowany. Ma długości łokci litew[skich] 30, szerokości ł[okci] l[itewskich] 20. Ganek z wystawą, nad którym facyjata oparta na czterech drewnianych kolumnach, z ganku drzwi dwoje podwójnych, goździami nabijanych, na zawiasach i krukach żelaznych, z klamkami i zasuwkami żelaznymi. Sionek dwoje, w których podłoga z cegieł, stolowanie z tarcic, w środku domu od frontu izba jadalna, podłoga i stolowanie z tarcic, piec kaflany biały fizyczny oraz kominek. Z sali przez sionki wprost mieszkanie plebana – pokój pierwszy z piecą kaflaną białą i kominkiem zamykającym się na drzwiczki drewniane, w lewą stronę drugi sypialny, z tego wprost składzik, z którego wyjście na ganek z daszkiem, w lewo zaś pokój z piecą, podłogą, zajmuje dopiero służący i niektóre sprzęty, z tego pokoiku wprost piekarnia z piecą do pieczenia chleba, a z piekarni wyjście do kuchni. Z drugich sionek od ganku pokój pojedynczy z piecą zieloną i podłogą z tarcic dla gości i przyjezdnych, obok tego w głąb sionek pokój ze składem, tuż obok niego spiżarnia. Nad domem góra i z kuchni na nią wejście schodami, w całym domu ogólnie podłogi i sufity z tarcic a piece kaflane. Okna duże w szkło czyste, białe i całe opatrzone, na zawiasach i krukach żelaznych z zaszczepekami. Okienice przy tych oknach podwójne na krukach i zawiasach żelaznych. Drzwi [k. 5, v] wszystkie stolarskiej roboty na zawiasach i krukach, z tych pięć z zamkami wnętrznymi, inne z klamkami i zaszczepekami. Z kuchni wyjście do ogródka, drzwi podwójne goździami nabijane na zawiasach i krukach żelaznych z zasuwką żelazną. Pod domem naprzeciw pokoiów Plebana jest sklep z cegieł murowany, do tego sklepu prowadzą drzwi goździami nabijane, na krukach i zawiasach żelaznych z zamkiem wnętrznym. Cały ten dom przy czystem i należytem utrzymaniu dobrze jest zachowany.

Dom mieszkalny odnowiony dla wikariuszów na mieszkanie przeznaczony, przy cmentarzu kościelnym z drzewa brusowego postawiony. Sam oszalowany tarcicami, a dach gontami przed laty pięciu obity. Ma długości łokci 14 $\frac{2}{4}$ szerokości łok[ci] 12 $\frac{1}{2}$. Z cmentarza ganek z daszkiem na dwóch kolumnach drewnianych. Drzwi pojedyncze wiodące do sionek z podłogą tarciczną, na prawą rękę z sionek dwa pokoiki, w nich piec kaflany zielony, podłoga i sufit z tarcic, z tychże

sionek drugie sionki z podłogą ceglana, z których na lewo stancyjka na mieszkania z piecą kaflaną szarą. Z pierwszych sionek również jest pokoik w lewo, zwany bokówką, z piecą glinianą pobielaną, we wszystkich stancjach i sieniach sufit z tarcic, drzwi na krukach i zawiasach żelaznych, cztery z nich z wewnętrznymi zamkami, a inne z klamkami i probojami, z sionek drugich są schody na górę do wieszania bielizny i wyjścia na ganek przeciwny wiodący na niewielki dziedziniec, także z daszkiem na kolumnach. Na tym dziedzińcu tuż przy domie świronek ze sklepikiem długości 10¹/₄ szerokości 4²/₄ łokci wewnątrz z trzema niewielkimi zasiekami, około lat temu 6^{ci} z drzewa nowego pobudowany, obok niego pod jednym dachem stajnia z górą do składu siana, drzwi na krukach i zawiasach żelaznych z wewnętrznymi zamkami, gontami pokryte.

Spichlerz na dziedzińcu od frontu domu plebańskiego z drzewa brusowego pobudowany r. 1813 gontami, na nowo pokryty lat temu kilka, ma długości 10¹/₄, szerokości 8¹/₄. Na trzy części wewnątrz podzielony, ma do wchodu troje osobnych drzwi na zawiasach i krukach żelaznych z zamkami wewnętrznymi, w nim podłoga z tarcic.

Dom folwarczny mieszkalny dla ludzi w tyle domu plebańskiego za ogródkiem warzywnym, z drzewa brusowego, w roku 1817 zbudowany, słomą pokryty, z dwoma kominami na dach wychodzącymi, w tym domu sień z podłogą z desek, wprost z niej alkierzyk z oknem okutym, piecą fizyczną ceglana, drzwiczkami blaszanymi i juszkami. Z sieni na prawo dwie izby, pierwsza większa, druga mniejsza, obie mają podłogę z tarcic. W pierwszej trzy okna dobre z całym szkłem, w drugiej jedno okno także dobre. Piec na obie izby ceglany fizyczny z drzwiczkami i juszkami, drzwiów troje, jedno do alkierza, 2^{gie} do pierwszej, trzecie zaś do drugiej izby na zawiasach żelaznych z klamkami i kruczkami. Z sieni w lewo piekarnia, z piecem do pieczenia chleba i z kominem do gotowania jedzenia, przy niej komora z dwoma maleńkimi takiemiż jak w piekarni okienkami bez pieca, drzwi dwoje z klamkami. Z sieni na górę prowadzą schody, w izbie stołków dobrych dwa, w piekarni dwie ławy około ścian do siedzenia.

[k. 6, r] Sernik³⁵ na dziedzińcu na czterech słupach, gontami pokryty, pod nim spichlerzyk z drzwiami na zawiasach żelaznych z klamkami i podłogą z tarcic roku 1808 zbudowany.

Browar za folwarkiem w tyle, z drzewa brusowego, w r. 1815 postawiony, dziś już stary, dranicami pokryty, z kominem na dach wyprowadzonym, wewnątrz przez wyjęcie kotłów zrujnowany, drzwi do niego podwójne na zawiasach żelaznych z klamką.

Stodoła na skład zboża w r. 1825 postawiona, słomą pokryta, z czworga wrotami podwójnymi, z klamką tylko jedną przy drzwiach od frontu, drzwi na biegunach.

Obora o kroków kilkanaście od stodoły, w r. 1825 pobudowana, dziś rujnująca się, w tejże linii pod nakryciem tem samym słomianem jest stajnia, również stara.

Wozownia tuż przy oborze r. 1825 zbudowana, nakryta słomą, ma jedne podwójne drzwi na zawiasach.

Wędlnia między plebanią a folwarkiem w r. 1815 zbudowana, gontami kryta, ma jedne drzwi z klamką żelazną.

Wołownik, inaczej chlew, w r. 1829 postawiony w tyle za browarem z drzewa okrągłego, słomą pokryty, ma podłogę z dylów na pół już przegniłych.

Chlewy na ptactwo i inny drobny żywiol z drzewa starego stawiane, słomą są pokryte, około sernika pobudowane, znacznie nadwątlone.

Sklep warzywny między domem folwarcznym a wikariuszowskim pobudowany już walący się. Niedaleko od niego jest lodownia, także stara.

Wszystkie te zabudowania folwarczne, jedne przez swą dawność, drugie jako nagle po pożarze w r. 1824 zdarzonym stawiane, z drzewa na jakie tylko można było zdobyć się bez własnego lasu przy największej trudności i sile w mocy było terażniejszego plebana także budowane z rozmaitego drzewa, niektóre z nich już reperacyi potrzebują, niektóre też rychłego potrzebują przerobienia.

Szpital dla ubogich naprzeciw kościoła przez ulicę w r. 1810 własnym kosztem terażniejszego plebana ks. Stanisława Narbutta pobudowany z drzewa brusowego, z kominem na dach wyprowadzonym, gontami od ulicy, a z tyłu słomą pokryty, w nim są trzy izby i trzy

---

³⁵ Sernik – w dawnej Polsce niewielki budynek drewniany do suszenia serów.

składy ze wszelkimi wygodami potrzebnymi wewnątrz do dobrego mieszkania. Izby mają podłogę z tarcic.

Do funduszu dziś na skarb zajętego należało karczem trzy – dwie we wsiach, a jedna na jurydyce, które przynosiły plebanii czystego dochodu r[ubli] sr[ebrnych] 300, lecz te wszystkie trzy karczmy na skarb są zajęte i do skarbowego inwentarza przez komisją przyjemną wpisane – i od nich intrata do skarbu wpływa, nie zaś do plebanii, jak w wiadomościach 1842 r. przez pomyłkę pokazano.

Młynek we wsi Storożowszczyźnie drewniany, dranicami pokryty, z izbą dla młynarza o jednym kole w r. 1824 kosztem plebana ks. Stanisława Narbutta wystawiony, także dziś na skarb zajęty.

Dwie wsie Storożowszczyzna i Chodorki oraz jurydyka, o których już mówiono w paragrafie [k. 6, v] pod literą A), także na skarb zajęte z gruntami i łąkami i całą folwarczną ziemią do funduszu plebańskiego należąca, a zostawiono tylko plebanowi zabudowania przy plebanii położone, ziemi ornej dziesięcin 3, łąki zwanej *osielica* dziesięcin $2\frac{1}{3}$ oraz ziemi pod zabudowaniem większą połowę nieużytecznej dziesięcin 2, w ogóle nie podług prawa dziesięcin $7\frac{1}{3}$, plebania zatem kosowska nie mając dziś żadnego funduszu w dawniejszych opisaniach pokazanych, bo w było dawnej własnością plebanii, dziś jest skarbowem, nie ma żadnego dochodu.

Dochód

a) Jaka pensja ształem dla tego probostwa kosowskiego może być przeznaczona, nie wiadomo.

b) Ponieważ plebanija kosowska żadnych zaścianków, placów i domów jak pierwiej nie miała, i przez skarb sobie danych i wyznaczonych dopiero nie ma, tak też i dochodu żadnego nie ma.

c) Z ziemi wydzielonej przez komisją $7\frac{1}{3}$ dziesięcin w większej połowie nieużytecznej, po odtrąceniu robotnika i nasienia ledwo rubli sr[ebrnych] 10 przynieść może.

d) Z dobrowolnych ofiar przy dopełnianiu niektórych posług duchownych parafianom, jako to chrztów, ślubów i pogrzebów, nie może więcej być w tej parafii dochodu r[ubli] sr[ebrnych] 15.

e) Dziesięcin jako też i annuaty plebania kosowska nie miała i nie ma.

Rozchód

a) Na utrzymanie kościoła, oświecenie jego, wino używane do ofiary, na reperację ubiorów, na utrzymanie wikariusza i sług kościelnych, na reperację bielizny kościelnej i jej mycie i inne drobne wydatki rocznie wydawał pleban 350 rubli srebrem.

b) Na utrzymanie się proboszcza, na utrzymanie domu i na utrzymanie sług własnych jego rubli srebrem 210.

c) Na utrzymanie dwóch koni dla jeżdżenia do chorych i za innemi duchowemi potrzeba na parafią i dla spełniania poruczeń urzędowych rubli srebrem 100.

d) Na utrzymanie dziekana jak niewiadoma pensja, tak i niewiadome, wiele potrzeba będzie wypłacać. Nie licząc zatem na dziekana, na wszystkie te wyżej pokazane rozchody najmniej potrzeba w ogóle r[ubli] sr[ebrych] 660, i to koniecznie rozchodować się musi, choćby przyszło się u parafian żebrować.

Porządek nabożeństwa

a) W niedzielę i święta jest takowy: o pół do ósmej rano dzwonią na jutrznię. Po jutrzni śpiewa organista *Godzinki*, po których lud śpiewa *Różaniec*, w czasie którego kapłan jeden ma czytana mszę Ś^a. Po odśpiewanym *Różańcu*, o godzinie 10½ dzwonią na sumę, przed sumą aspersja – processja parafialna z krzyżem, w niedzielę prywatna nauka, a potem suma śpiewana, po której przy wystawieniu Najśw[iętszego] Sakramentu [k. 7, r] śpiewa się supplikacja, daje się benedykcję N[ajśw[iętszym] Sakramentem i śpiewają się modlitwy przepisane za dom panujący i konkluzja. Po południu o 4^{ei} godzinie nieszpory, które także bywają w każdą sobotę i przed każdym uroczystem świętem w wigilię. W święta uroczyste bywają kazania, ekspozycja N[ajśw[iętszego] Sakramentu bywa tylko w pierwszy dzień Wielkanocy, w uroczystość Bożego Ciała i przez całą oktawę, tak na mszy jak i na nieszporach, oraz i processja ranna i wieczorna z tymże N[ajśw[iętszym] Sakramentem. Także bywa ekspozycja na uroczystość N. M. Panny Wniebowzięcia, i w niedzielę najbliższą festu Ś^{ei} Anny, jako patronki pryncypalnej Kościoła i cechu miejskiego, a wtedy na rannym nabożeństwie bywa i processja z Przenajśw[iętszym Sakramentem. Takowe ekspozycje N[ajśw[iętszego] Sakramentu są tylko zwyczajem tutejszego Kościoła, przywileju na to żadnego nie ma. Katechizmy bywają w Poście

Wielkim, w czasie wielkonocnej spowiedzi. W dni tabelne³⁶ zwane zawsze się najakuratniej śpiewa hymn „Ciebie Boga chwalimy”, ze wszystkimi modlitwami na te dni przepisane. Nadto w tym roku 1844 za indultem J.W. biskupa [Jana Kajetana] Cywińskiego³⁷ i kawalera datowanym 26 lipca 1844 r. za № 1,407 zaprowadziło się 40-godzinne nabożeństwo, mające się każdorocznie odprawiać w dzień święta N. M. Panny Łaskawej przypadające w maju od ostatnich niesporów przez trzy następujące, podług początku przepisane-go dla tego nabożeństwa przez *rubrum*.

Konkurs³⁸ ludzi w tym kościele prawie zawsze jest liczny. Najznacniejszy bywa w niedzielę między oktawą Bożego Ciała i wtedy odprawuje się uroczysta z czterema Ewangeliami processja oraz bardzo licznie zbiera się lud na uroczystości Wielkanocy, Bożego Narodzenia, w święta N. M. Panny i Ś^{ci} Anny.

b) Obligacyjne msze czytane za fundatorów każdego tygodnia we środę i piątek nienaruszenie odprawują się, a nadto każdej niedzieli i każdego święta suma aplikuje się za parafian.

c) Przy tym kościele jest szpital, na pomieszczenia którego dom jest opisany pod literą C), w nim ubogich znajduje się 4^{ch}: dwóch dziadów

³⁶ Dni tabelne – dni, w których należało odprawić w parafiach Mszę św. w intencji obchodzących urodziny lub imieniny członków rodziny carskiej. Nazwa pochodzi od tabel w schematyzmach diecezjalnych, w których zapisywano imiona cara i członków jego rodziny z podaniem dat ich urodzin i imienin.

³⁷ Cywiński Jan Kajetan herbu Puchała (ur. 24 czerwca 1772 w Kuźmiczach k. Oszmiany, zm. 17 listopada 1846 w Wilnie) – biskup delkoneński, sufragan trocki, biskup administrator diecezji od 1781 roku, filantrop. Syn Ignacego Cywińskiego i Apolonii Rodziejewicz. W 1790 wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy Św. Wincentego a Paulo w Wilnie. Po studiach teologicznych przyjął w 1795 roku święcenia kapłańskie. Po studiach z zakresu nauk politycznych na Uniwersytecie Wileńskim został profesorem seminarium duchownym w Wilnie. Uzyskawszy zwolnienie ze zgromadzenia w 1811 roku został kanonikiem kapituły wileńskiej. W 1818 roku obronił doktorat z teologii i prawa kanonicznego. W 1838 roku otrzymał nominację carską na sufraganię trocką. Sakrę przyjął w 1841 roku w Petersburgu po czym został administratorem diecezji wileńskiej. Poświęcił się dobroczynności (od 1843 jako prezes Wileńskiego Towarzystwa Dobroczynności), działał m.in. na celu umożliwienia niezamożnej młodzieży podejmowania studiów. W dobrach biskupich zwolnił włóścian od poddaństwa. Spoczywa w kaplicy św. Ignacego Loyoli w Bazylice archikatedralnej św. Stanisława Biskupa i św. Władysława w Wilnie. A. S t r ą k o w s k i, *Cywiński Jan Kajetan*, [w:] EK, t. 3, Lublin 1985, kol. 743.

³⁸ Konkurs (łac. *concursum*) – zbiegowisko, frekwencja.

i dwie baby, utrzymują się najwięcej z jałmużny, choć mają sumę 45 r[ubli] sr[ebrych] w r. 1658 legowaną przez Ludwikę Rządkową na majątności Hrywdzie, w słonimskim powiecie, dziedzictwie Połubińskich, od której czynszu według zapisu pobierają na rok rubli srebrem trzy, № 3, kopiejek 75.

d) Bractwa przy tym kościele uprzywilejowanego nie ma, tylko cech miejski pod imieniem Ś^{ci} Anny, którego obowiązkiem jest śpiewać *Różaniec*, asystować [k. 7, v] przy pogrzebach umarłych i być pomocą do posług kościelnych. To bractwo, czyli cech, nie ma żadnego funduszu, oprócz dobrowolnych ofiar na wask.

[k. 8, r] **Osobne opisanie altaryi iwacewickiej wskutek ukaz z Konsystorza Wileńskiego daty 15 dnia września 1844 r. za № 10,432, którym jest nakazana wizyta kościołów³⁹.**

Altaria iwacewicka, odległa o dwie mile od kościoła parafialnego kosowskiego, osobnego swojego kościoła nie ma. Msze Ś^e odprawują się we dworze Iwacewicach w domu mieszkalnym, w pokoiku na dole, na to przeznaczonym, za pozwoleniem śp. J.W. biskupa [Andrzeja Benedykta] Kłągiewicza⁴⁰ danem w jego piśmie daty 21 marca

³⁹ ADD, Zespół Archiwum Parafii Kossów, Sygn. III/J/7.

⁴⁰ Kłągiewicz Andrzej (Jędrzej) Benedykt (ur. 1 I 1767 w Hłukszcie w Inflantach, zm. 27 XI 1841), studiował w Szkole Głównej Wileńskiej, gdzie w 1789 roku uzyskał stopień doktora, po czym był nauczycielem. W 1799 roku przyjął święcenia kapłańskie i został sekretarzem konsystorza wileńskiego. Następnie podjął prace w seminarium wileńskim, od 1808 roku jako kapelan, od 1810 roku był regensem, a od 1822 roku zastępcą rektora oraz cenzorem. Po uzyskaniu doktoratu z teologii w 1815 roku objął katedrę teologii dogmatycznej na uniwersytecie wileńskim, a w 1820 roku otrzymał kanonię wileńską. W 1825 roku opracował zasady reformy studiów uniwersyteckich. Jako administrator diecezji wileńskiej od 1828 roku oraz biskup tytularny Chrysopolis in Arabia i pomocniczy w Wilnie (od 1830) zabiegał o wszechstronne wykształcenie duchowieństwa, dbał o podniesienie stanu moralnego diecezjan oraz niezależność od wpływów prawosławnych i unickich w sprawach kultu i nauczania w Kościele rzymskokatolickim. Po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego w 1831 roku przyczynił się do utrzymania wydziału teologii i powstania rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Wilnie. Po rzezi ludności cywilnej przez wojsko rosyjskie w Oszmianie wystosował protest do cara. Mimo, że był przeciwnikiem powstania listopadowego, został zesłany w głąb Rosji, gdzie spędził 14 miesięcy. W 1840 roku został prekonizowany biskupem wileńskim, ingres do katedry odbył w tym roku. Por.

1836 r. № 1,804. Pierwiej mieściła się w cerkwi b. greko-unickiej iwacewickiej, lecz od połączenia się b. unii z prawosławiem ks. altarysta Józef Mielinski funduszem na siebie włożone nabożeństwo odprawuje, jak wyżej rzeczono. Altaria ta fundowana roku 1760 przez Michała Głuchowskiego położona jest od miasta powiatowego Słoni- ma mil 6, od guberskiego Grodna mil 20, w obrębie parafii kosow- skiej w dobrach dziedzicznych obywatela Jana Jundziłły⁴¹.

Oprócz kapitałów, jakie ta altaria ma, mianowicie: 1° rubli sr[ebrnych] 1500 nadanego przez Michała Głuchowskiego zabezpieczonego na majątku Iwacewiczach, 2° rub[li] sr[ebrnych] 3000 nadanego przez Helenę Ogińską⁴², zabezpieczonego na tymże majątku z procentem 5^m, żadnego funduszu ziemnego nie ma, żadnego folwarku i żadnych też swoich własnych nie ma zabudowań.

J. P o p ł a w s k i, *Kłqgiewicz Andrzej Benedykt*, [w:] EK, t. 9, Lublin 2002, kol. 185.

J. B i e n i a r z ó w n a, *Kłqgiewicz Andrzej Benedykt*, [w:] PSB, t. XIII, s. 40-42.

⁴¹ Jundziłł Jan herbu Łąbędz (1802-1878). Majątek Iwacewicze przeszedł w ręce rodziny Jundziłłów na początku XIX wieku, drogą kupna. Konstanty Jundziłł herbu Łąbędz, ożeniony z Aleksandrą Sieklucką herbu Jastrzębiec, wybudował na wzgórzu, na brzegu Hrywdy murowany dwór w stylu klasycystycznym. Oprócz sali balowej w tym dworze na wyróżnienie zasługiwała biblioteka z niezwykle bogatym księgozbiorem. Z małżeństwa z Zofią Frankowską herbu Prus (1816-1889) miał trzech synów: Stefana (ur. 1848), Witolda (ur. ok. 1850) i Jana (1850-1902). Stefan ożeniony z Julią Zofią Laską (1850-1939) herbu własnego, przejął ojcowską schedę, która później przeszła na jego jedynego syna Antoniego (1885-1940), prezesa Kresowego Związku Ziemiaków. Był on ostatnim prawowitym właścicielem dóbr iwacewickich. Po agresji sowieckiej we wrześniu 1939 roku na Polesie nie opuścił dworu, pilnując majątku. Aresztowany przez Sowietów, zaginął. Jego schorowana matka została wypędzona z dworu i wkrótce zmarła. Ze śmiercią bezdzietnego Antoniego wygasła linia Jundziłłów z Iwacewicz. Po II wojnie światowej dwór Jundziłłów przez wiele lat służył jako szpital. Do jego bocznych skrzydeł dobudowano szpecące pawilony. Jeszcze w początkach XXI stulecia mieścił się w nim oddział kardiologiczny, a później pracownie stanowiące szpitalne zaplecze. Po rozebraniu z końcem 2010 roku dobudówek budynek dworski odsłonięty został niemal w pierwotnym kształcie, bardzo jednak zdewastowany. Obecnie oczekuje na restaurację. A. B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, t. 9, Warszawa 1906, s. 106.

⁴² Ogińska Helena z Ogińskich (1700-1792) – wojewodzianka, marszałkowa, kasztelanowa wileńska. Córka Kazimierza Dominika i Eleonory Woyno, żona kasztelana wileńskiego Ignacego Ogińskiego. Obdarzona bystrym umysłem, dowcipem, rozsądkiem oraz siłą fizyczną. Będąc w wieku podeszłym „talerze srebrne bez żadnej trudności w trąbki zwijiała i rozwijiała oraz talary i grosze palcami łamała”. Cieszyła się wielkim zaufaniem na dworach w Warszawie i Petersburgu. Była osobą prawą i pobożną, zajmowała się działalnością charytatywną. Zmarła w wieku 91 lat w Warszawie. Z. Z i e l i Ń s k a, *Ogińska z Ogińskich Helena*, [w:] PSB, t. XXIII, s. 593-594.

Procent wypadający od tych summ altarysta do 1° maja od dziedzica Iwacewicz w całości otrzymał teraz: roku.

W pokoiku, w którym się mieści altaria, stoi mensa, ma przyzwoite nakrycie, swój portatył, na niej stoją 4 lichtarze cynowe ze świecami, kwiaty w glinianych lichtarzykach, krzyż drewniany biały pięknej roboty, a nad mensą na środku wisi obraz niewielki N. M. Panny w ramki oprawny. Obok tej mensy jest komoda o 3^{ch} szufladach na aparaty kościelne, a nad nią w ścianie szafka do lokowania, jakie być mogą sprzętów tejże altaryi, przy drzwiach stoi ławka stolarskiej roboty nowa do siedzenia, przy tem drzwi z przedpokoju do niej pojedyncze okute z zamkiem wewnętrznym.

Księgi obrzędowe następujące: Mszał świątły 1, żałobny 1, agenda 1 i ewangeliczka polska 1. Ze sprzętów kruszcowych oprócz kielicha srebrnego z pateną srebrną wyślacanych, puszki na komunikanty srebrnej również wyślacanej, waskulów na Olea Ś^e, innych klejnotów, tj. złota, srebra, nie ma.

Obligacyi funduszowych altarysta odprawuje na rok mszy ŚŚ^{ch} czytanych 156 [k. 8, v] i anniwersarzów 2. Innego nabożeństwa obowiązkowego nie ma.

Lp.	Ubiory kościelne	Sztuki
1.	Ornat biały z materyi w kwiaty ze złotem i srebrem z galonem srebrnym z rekwizytami, stary	1
2.	Ornat biały atlasowy z kolumną karmazynową z galonem złotym z rekwizytami, stary	1
3.	Ornat czerwony atlasowy w kwiaty z kampanką złotą z rekwizytami	1
4.	Ornat blade różowy z kolumną aksamitną karmazynową z galonami	1
5.	Ornat fioletowy z materyi w paski z kwiatami z kolumną adamszkową z galonem żółtym	1
6.	Ornat z tejże materyi z kolumną cytrynową w kwiaty	1
7.	Ornat żałobny atlasowy z kampanką szychową	1
8.	Ornat żałobny ...morowy z kolumną gredurową	1
9.	Kappa z materyi białej w kwiaty z galonami szerokimi szychowymi, z lamówką srebrną poślacaną, astrachaniem podszyta	1
10.	Alba ...owa z koronką szeroką, kitajkową różową podszewką	1
11.	Humerał do tej alby	1

Przy tej altaryi w ogólności ani biblioteki, ani kaplicy, ani też szkoły i szpitalu nie ma.

Takową wizytę po ukazie Konsystorza Wileńskiego wskutek *Ukazu kolegialnego* z dnia 4 sierpnia za № 2,491 r[oku] t[ego] sporządzoną w 4^{ch} egzemplarzach jednostajnych kart półarkuszowych składających się, po przesnurowaniu i ponumerowaniu też wizytę własnoręcznym podpisem stwierdzam z przyłożeniem pieczęci w Łukonicy 1844 roku m[iesią]ca grudnia 28 dnia.

Ksiądz Józef Zaleski⁴³ pleban łukonicki.

Bibliografia

- Bieniarzówna J., *Kłagiewicz Andrzej Benedykt*, PSB, t. XIII, s. 40-42.
Biskupstwo wileńskie, opr. J. Kurczewski, Wilno 1912.
 Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. 9, Warszawa 1906.
Encyklopedia Kresów, red. M. Karolczuk-Kędzierska, Wydawnictwo Kluszczyński Kraków 2004.
 Kozłowska Z., Kubicki S., *Marta z Pusłowskich Krasińska*, [w:] PSB, t. XV s. 159.
 Królik L., *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983.
 Litak S., *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1996.
 Lulewicz H., *Sapieha Lew*, [w:] PSB, t. XXXV, s. 84-104.
 Mąkinia F., *Balustrada*, [w:] EK, t. 1, Lublin 1985, kol. 1290-1291.
 Popławski J., *Kłagiewicz Andrzej Benedykt*, [w:] EK, t. 9, Lublin 2002, kol. 185.
 Rąkowski G., *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*, Warszawa 1997.
 Strąkowski A., *Cywiński Jan Kajetan*, [w:] EK, t. 3, Lublin 1985, kol. 743.
 Zielińska Z., *Ogińska z Ogińskich Helena*, [w:] PSB, t. XXIII, s. 593-594.
-

⁴³ Ks. Zaleski Józef – proboszcz w parafii świętego Michała Archanioła w Łukonicy, w dekanacie Różana. Wcześniej jako proboszcz parafii w Smorganiach, w 1863 roku tamtejszy kościół pw. Świętej Trójcy odnowił, który w 1866 roku został zabrany na cerkiew. *Biskupstwo wileńskie*, opr. J. Kurczewski, Wilno 1912, s. 196.

WALDEMAR W. ŻUREK

**VISITATION OF THE PARISH CHURCH
IN KOSOWO IN 1844****Abstract**

The visitation of the parish church in Kosowo which took place in the middle of 19th century provides us with a wealth of information concerning administration, pastoral care and emolument of the Catholic Church in the historical region of Kresy Wschodnie (“Eastern Borderlands”) in the Old-Polish period of the Commonwealth. Moreover, the record of visitation presents high-profile personae of political and social life of the era. However, its richest part is the set of data pertaining to the visited parish. The data encompass very detailed matters such as descriptions of some every-day objects. They also concern sacred buildings (including their equipment and liturgical paraments), as well as dwellings and outbuildings. The visitation in question is also expressive of assiduous attention paid to moral standards as well as the order and arrangement of liturgies celebrated in the parish church of Kosowo.

Translated by Dominik Jemielita